

УДК 371.132:378(497.2)

С.В. САПОЖНИКОВ,

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

СИСТЕМА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ ЯК ГАЛУЗЬ СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБ'ЄКТ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

У статті наведено досвід порівняльного дослідження підготовки педагогічних кадрів у Республіці Болгарія як країни – члена Організації Чорноморського економічного співробітництва, що дозволив визначити суттєві риси вищої педагогічної освіти у цій країні. Результати системно-порівняльного аналізу кадрового забезпечення навчального процесу дають підстави стверджувати, що кадровий потенціал вищого педагогічного навчального закладу відображає не тільки підготовленість викладачів до виконання своїх функцій, але й сукупність їхніх можливостей у тривалій перспективі з урахуванням наукової та педагогічної кваліфікації, рівня мотивації, віку, практичного досвіду, ділової активності, професійної мобільності, якості діяльності, у тому числі її результативності й інноваційності.

Ключові слова: вища педагогічна освіта, система вищої освіти, системний підхід.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку людського співтовариства у сфері педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону відбуваються значні зміни – здійснюється оновлення всіх структур її національних систем, модернізуються зміст і методи підготовки вчителів, розвиваються нові форми і зв'язки між професійною підготовкою вчителя і школою. Загальний напрям усіх змін у системі вищої освіти обумовлений розпочатим об'єднанням з державами Чорноморського економічного регіону і країнами Європейського Союзу.

В умовах подальшої інтеграції України з європейським співтовариством посилюються взаємозв'язки і взаємодія між національними системами підготовки вчителів різних країн. У 90-х роках минулого сторіччя у зв'язку з розвитком єдиного європейського освітнього простору міжнародний педагогічний лексикон поповнюється новим феноменом «європейський вимір в освіті» (European Dimension in Education). Це пов'язано з планомірним упровадженням кожною країною власної стратегії відновлення педагогічної освіти, і тут не можна не враховувати вплив країн Чорноморського економічного співробітництва на освітні процеси, що відбуваються в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Наукове дослідження вищезазначених процесів є актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України із загальноєвропейським освітнім простором. Теорія і практика зарубіжного освітнього процесу стала предметом наукового пошуку провідних українських науковців (Н. Абашкіної, Г. Алексевич, О. Олексюка, Г. Єгорова, О. Ковязіної, Л. Латун, Б. Мельниченка, Є. Москаленко, О. Овчарук, О. Рибак, Г. Степенко, І. Тараненко, І. Фольварочного, О. Глузмана, Л. Пуховської, Т. Панського, В. Вдовенко, В. Семілетко, Г. Воронки, Т. Осадчої, Т. Кошманової та ін.). Проблеми історії, філософії і теорії вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном висвітлено у працях С. Гончаренко, І. Зязюна, Н. Ладижець, В. Лугового, В. Майбороди, Н. Ничкало, Ф. Паначіна, З. Равкіна, Ш. Чанбарісова, В. Шадрікова, І. Яковлева, М. Ярмаченко, Б. Вульфсона, С. Головка, В. Кеміня, Н. Лізунова, З. Малькова, І. Марцінковського, М. Нікандрова, Л. Пуховської, Т. Яркіної, Т. Кошманової, Т. Кристопчук та ін.

© С.В. Сапожников, 2017

Та, проблема підготовки педагогічних кадрів у Республіці Болгарія у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. тривалий час залишалася поза увагою провідних учених, що і обумовило наш науковий інтерес.

Метою статті є проведення системно-порівняльного аналізу системи підготовки педагогічних кадрів у Республіці Болгарія.

Згідно з метою було поставлено таке **завдання**: здійснити системно-порівняльний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів у Болгарії.

Виклад основного матеріалу. Республіка Болгарія посідає особливе місце у світовому освітньому просторі. Об'єктивне сприйняття і розуміння сучасного стану вищої педагогічної школи цієї країни потребують короткого системного аналізу її джерел і проблем, які багато в чому схожі із сучасними. Так, Стратегією розвитку вищої освіти Болгарії на період з 2014 по 2020 рр. передбачено участь бізнесу у створенні навчальних планів вищів та забезпечення реальних робочих місць. У стратегії акцентується увага на оптимізації управління діяльністю університетів та більш активній участі держави в управлінні державними вищими навчальними закладами, за рахунок чого буде регулюватися якість вищої освіти. Стратегією передбачається, що до 2020 р. 20% державної субсидії, призначеної для фінансування одного університету, буде безпосередньо пов'язане з якістю вищої освіти у цьому освітньому закладі. Сьогодні цей показник складає 4%. Документом передбачене розмежування академічної та адміністративної влади [3].

Для більш чіткого виділення загальних і особливих характерологічних рис сучасної вищої педагогічної освіти у Республіці Болгарія використано системний підхід, який дозволив визначити особливості підготовки фахівців педагогічного профілю в класичних і педагогічних вищих навчальних закладах. Автори зазначеного підходу В. Сагатовський і Г. Кочетков виходять з положення про те, що будь-який вид суспільно-виробничої підготовки включає в себе дванадцять основних параметрів, об'єднаних між собою в соціальний, технічний і діяльнісний блоки. Вищеозначені параметри та їх структура дозволили провести порівняльний аналіз підготовки спеціалістів у Республіці Болгарія та визначити *основні характеристики педагогічної освіти у вищих навчальних закладах країни* (мета підготовки, спрямованість підготовки, професійний статус фахівця після завершення навчання, значущість діяльності (соціальний престиж), конкурс абітурієнтів під час вступної кампанії, технічне оснащення процесу підготовки спеціалістів, викладацькі кадри, організація підготовки фахівців у педагогічних вищих навчальних закладах, соціально-культурні умови підготовки спеціалістів, умови природного середовища та типові умови освітнього середовища), які мають місце сьогодні та спрямовані в майбутнє.

Спробуємо провести системно-порівняльний аналіз підготовки спеціалістів у Республіці Болгарія, визначити основні характеристики педагогічної освіти в університетах, які мають місце сьогодні та спрямовані в майбутнє.

Так, *метою підготовки* фахівців-педагогів у вищих навчальних закладах країни сьогодні є створення нового покоління педагогів, здатних розробляти і застосовувати наукові знання в різних галузях людської діяльності, прагнення навчати і виховувати учнів, які будуть зберігати і збагачувати культуру та науку болгарського народу. Сьогодні спостерігається *конкурс* при вступі на педагогічні спеціальності у вищі педагогічні навчальні заклади країни. *Спрямованість підготовки безпосередньо обумовлює професійний статус випускника вищого педагогічного закладу*. Випускники педагогічних вищих навчальних закладів повинні працевлаштовуватися самостійно на загальних засадах за умови участі в щорічному конкурсі на заміщення вакантних посад в освітніх закладах країни: посад вихователів та викладачів у дитячих садках, викладачів у спеціалізованих навчальних закладах для підлітків із соціальними проблемами, учителів музики, фізичної культури та інших загальноосвітніх предметів у загальноосвітніх школах. Студенти отримують освіту відповідно до програми «Socrates-Erasmus». Випускники можуть продовжити навчання на рівень магістра та доктора наук.

Відповідно до рейтингової системи університетів Болгарії успішне працевлаштування студентів на ринку праці й успішна кар'єра є одними з основних критеріїв якості освіти у вищих навчальних закладах. Наприклад, у Софійському університеті Св. Климента Охридського ректором наголошено, що відновлення діяльності Центру розвитку кар'єри є одним з провідних пріоритетів розвитку вищого навчального закладу. *Технічне оснащення проце-*

су підготовки майбутніх фахівців-педагогів характеризується насамперед невідповідністю інфраструктури педагогічних вищих навчальних закладів вимогам сучасної науки (застаріле обладнання, неефективне навантаження, відсутність необхідної концентрації обладнання, відсутність кваліфікованого наукового персоналу й обладнання та роздрібненість інституційного середовища). *Сучасний стан забезпеченості болгарських вишів кваліфікованими педагогічними кадрами* дозволяє стверджувати, що частина болгарських вищих навчальних закладів не має достатньої кількості фахівців – викладачів. Обов'язкові предмети повинні викладати професори, що захищали дисертаційні роботи в певній галузі науки, і 3/4 з них повинні працювати у штаті ВНЗ (зміни до Закону про вищу освіту 1997 р.). Співвідношення викладач/студент у системі вищої освіти країни сьогодні складає 0,095 (1/11). *Організація підготовки фахівців у педагогічних вищих навчальних закладах* охоплює приватні і публічні вищі навчальні заклади. Університетський вид освіти здобувається в університетах; спеціалізованих вищих школах (так званих академіях чи інститутах). Університети дозволяють одержувати спеціалізацію за такими рівнями: випускник ліцею; магістр; доктор. Університети пропонують освіту в трьох головних галузях: гуманітарні науки; природничі; суспільні і технічні. Вони також проводять цікаві наукові дослідження. В Акті про вищу освіту, підписаному в 1995 р., чітко визначено структуру освітнього процесу в Болгарії і роль держави в процесі зміни складу дисциплін. За допомогою застосування єдиних вимог до дисциплін держава регулює кількість і тип обов'язкових освітніх дисциплін, кількість навчальних годин, а також вимог для отримання академічного звання і до кількості викладацького персоналу для викладання визначених спеціальностей [4, с. 27].

Професійна підготовка педагогічних кадрів здійснюється у багатопрофільних (понад 10 напрямів підготовки) вищих навчальних закладах (університетах), які мають наукові школи, науково-дослідні інститути і центри, лабораторії, відділи, які координують навчально-виховний та науково-дослідний процес підготовки фахівців за багатьма спеціальностями. Їх характеризує велика кількість факультетів, які дозволяють готувати фахівців на перетині наук. *Характерними рисами навчального процесу у вищих навчальних закладах Болгарії* є: теоретичний і дослідний нахил професійно-педагогічної підготовки студентів; спрямованість на підготовку універсального спеціаліста – педагога; наявність чіткої орієнтації та високий рівень морально-психологічної готовності до праці в навчальному закладі, чіткі перспективи щодо майбутньої педагогічної діяльності; досить високий рівень сформованості педагогічних інтересів, мотивів, здібностей і можливостей; співвідношення загальнонаукового, спеціального та психолого-педагогічного блоків складає 20:70:10% навчального часу.

Висновки. Отже, наведений досвід порівняльного дослідження підготовки педагогічних кадрів у Республіці Болгарія дозволив визначити суттєві риси вищої педагогічної освіти у цій країні. Так, *вища педагогічна освіта у Болгарії* є цілісною складною динамічною педагогічною системою, здатною до саморозвитку, яка має загальні та особливі характеристики з точки зору змісту, структури і функцій підготовки педагогічних кадрів у кожній країні регіону, що обумовлено історичними, геополітичними, культурними, релігійними, освітніми традиціями.

Таким чином, на основі системно-порівняльного аналізу з'ясовано, що Болгарія має *власні підходи* до визначення спрямованості підготовки майбутніх педагогічних кадрів у системі вищих навчальних закладів. Доведено, що рівень привабливості педагогічної професії в країні підвищується завдяки отриманню гарантованої стабільної заробітної плати в умовах складної економічної ситуації. Результати системно-порівняльного аналізу кадрового забезпечення навчального процесу дають підстави стверджувати, що кадровий потенціал вищого педагогічного навчального закладу відображає не тільки підготовленість викладачів до виконання своїх функцій, але й сукупність їхніх можливостей у тривалій перспективі з урахуванням наукової та педагогічної кваліфікації, рівня мотивації, віку, практичного досвіду, ділової активності, професійної мобільності, якості діяльності, у тому числі її результативності й інноваційності.

У процесі дослідження виявлено *тенденцію* до наростання суперечності між вимогами суспільства до високого рівня сучасної професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної праці і недостатнім рівнем оснащення навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі.

Водночас потребують ґрунтовного дослідження концепції, урядові плани, програм та доктрини у галузі освіти країн Чорноморського регіону, які визначають стратегію дій освіт-

ніх реформ, проектів, планів і програм, аналіз яких дозволить розкрити теоретичні аспекти функціонування систем підготовки педагогічних кадрів з метою імплементації останніх у вітчизняну освітню практику.

Список використаних джерел

1. Вентер Дьордь Педагогическое образование / Дьордь Вентер. – Ровно: Международный экономико-гуманитарный университет им. академика Степана Дем'янчука, 2007. – 20 с.
2. Великов Н. Некоторые вопросы высшего образования в Болгарии / Н. Великов // Университет. – 2007. – № 6 (20). – С. 63–69.
3. Новая стратегия развития высшего образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bicvarna.com/ru/useful_more/novaya-strategiya-razvitiya-vsshego-obrazovaniya/
4. Сагатовский В.Н. Принципы построения модели молодого специалиста университетского профиля / В.Н. Сагатовский, Г.М. Кочетков // Системный подход к управлению учебно-воспитательным процессом вуза. – Томск: изд-во Томск. ун-та, 1976. – С. 17–36.
5. Сапожников С.В. Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Станіслав Володимирович Сапожников. – Ялта, 2014. – 630 с.
6. Сисоева С.О. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навч. посіб. / С.О. Сисоева, Т.Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне: Овід, 2012. – 352 с.

References

1. Dord, V. (2007). *Pedahohicheskoe obrazovanie* [Pedagogical Education]. Rovno, Mezhdunarodnyi ekonomiko-humanitarnyi universitet imeni akademika Stepana Demianchuka Publ., 20 p. (In Ukrainian).
2. Velikov, N. (2007). *Nekotorye voprosy vyssheho obrazovania v Bolharii* [Some issues of higher education in Bulgaria]. *Universytet* [University], no. 6 (20), pp. 63-69 (In Ukrainian).
3. *Novaia stratehia razvitia vyssheho obrazovania* [New strategy for the development of higher education]. Access mode: http://www.bicvarna.com/ru/useful_more/novaya-strategiya-razvitiya-vsshego-obrazovaniya/ (In Russian).
4. Sahatovskii, V.N. & Kochetkov, H.M. (1976). *Printsipy postroenia modeli molodoho spetsialista universitetskoho profilia* [Principles of constructing a model of a young specialist of the university profile]. *Sistemnyi podkhod k upravleniiu uchebno-vospitatelnym protsessom vuza* [System approach to the management of the educational process of the university]. Tomsk, Tomskii universitet Publ., pp. 17-36 (In Russian).
5. Sapozhnikov, S.V. (2014). *Tendentsii rozvytku vyshchoii pedahohichnoi osvity v krainakh Chornomorskoho rehionu. Dis. dok. ped. nauk* [Trends in the development of higher pedagogical education in the countries of the Black Searegion. Doc. ped. sci. diss.]. Yalta, 630 p. (In Ukrainian).
6. Sysoeva S.O. & Krystopchuk, T.E. (2012). *Osvitni systemy krain Evropeiskoho Soiuzu* [Educational systems of the countries of the European Union]. Rivne, Ovid Publ., 352 p. (In Ukrainian).

В статье представлен опыт сравнительного исследования подготовки педагогических кадров в Республике Болгария как стране – члене Организации Черноморского экономического сотрудничества позволил определить существенные черты высшего педагогического образования в этой стране. Результаты системно-сравнительного анализа кадрового обеспечения учебного процесса дают основания утверждать, что кадровый потенциал высшего педагогического учебного заведения отображает не только подготовленность преподавателей к выполнению своих функций, но и совокупность их возможностей в долгосрочной перспективе с учетом их научной и педагогической квалификации, уровня мотивации, возраста, практического опыта, деловой активности, профессиональной мобильности, качества деятельности, в том числе ее результативности и инновационности.

Ключевые слова: высшее педагогическое образование, система высшего образования, системный подход.

Experience of comparative research in preparation of pedagogical staff in the Republic of Bulgaria, the member-country of the Organization of Black Sea Economic Cooperation, presented in the article allowed to define the essential directions of higher pedagogical education in that country. The results of the systemic and comparative analysis of staffing the educational process give grounds to claim that the personnel potential of Bulgarian higher pedagogical educational institutions displays not only the readiness of teachers to perform their functions, but also their long term opportunities taking into account their scientific and pedagogical qualifications, level of motivation, age, practical experience, business activities, professional mobility, quality of activities, including their effectiveness and innovative character.

Key words: higher pedagogical education, higher education system, system approach.

Одержано 23.10.2017.